

FINAL REPORT

of the

International Commission on the Holocaust in Romania

Presented to Romanian President Ion Iliescu

November 11, 2004
Bucharest, Romania

NOTE: The English text of this Report is currently in preparation for publication.

PROCESUL DE EXCLUDERE A EVREILOR DIN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎN TIMPUL GUVERNELOR LUI ION ANTONESCU CU ȘI FĂRĂ LEGIONARI: LEGISLAȚIA ANTISEMITĂ, ROMÂNIZAREA ȘI EXPROPRIEREA

Ion Antonescu despre “românizarea” societății românești

În Proclamația către țară, cu prilejul preluării puterii în stat, Ion Antonescu și-a formulat platforma de guvernare în termenii următori: “Programul vi-l voi prezenta ca să-l judecați cu toții. El va izvorî pe de-a întregul din crezul naționalismului integral”¹.

În optica Conducătorului, naționalismul integral a însemnat: intoleranță față de pluralismul etnic; eliminarea străinilor și în special a evreilor, mai întâi din ansamblul structurilor societății românești, apoi din România în general; omogenizarea etnică a națiunii române. „Crezul naționalismului integral” a stat la baza programului de românizare adoptat de Conducător ca politică de stat și ca acțiune practică imediată. Legislația antievreiască, promulgată sub semnătura lui, a constituit instrumentul esențial pentru înfăptuirea românizării și restructurării etnice a societății românești. Conform aprecierii lui Mihai Antonescu aplicarea legislației antievreiești a contribuit la „scuturarea proprietății românești de vâscul străin și înlăturarea rolului covârșitor al evreilor din viața economică”².

Românizarea începută în septembrie 1940 ca o reformă național-socială de anvergură și-a continuat cursul în toată perioada guvernării lui Ion Antonescu și după înlăturarea legionarilor de la putere. Este relevant în acest sens discursul Conducătorului după reprimarea rebeliunii, când printre altele declara:

Acest stat va fi întemeiat pe primatul românesc în toate domeniile ... Toate reformele necesare înlăturării influențelor străine pentru asigurarea destinului nostru național le voi înfăptui fără șovăire. Toată lupta și așezarea mării revoluții național-socialiste germane și înfăptuirile fasciste ne vor sluji ca temeieri de experiență pentru a altoi pe sufletul și nevoile românești, rodul acestor organizări de popoare, temeieri de lume nouă³.

Astfel, românizarea nu era o politică de conjunctură dictată de necesitățile războiului, ci exprima adeziunea regimului Antonescu la principiile doctrinare ale naționalismului de

¹ Monitorul Oficial, Partea I, nr.206 din 6 septembrie 1940, p.5114.

² Mihai A. Antonescu, *Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940 – 6 septembrie 1942*, Editura Națională “Dacia Traiană”, f.a., p.150.

³ *Declarațiile domnului General Ion Antonescu făcute presei*, București, Tipografia MAN [1941], p.15.

extremă dreaptă cu rădăcini istorice în realitatea românească încă din a doua parte a secolului al XIX-lea. Românzarea era o problemă capitală: “piatra unghiulară” a statului nou ce urma să fie creat. În acest scop s-a preconizat elaborarea unei legi care să stabilească coordonatele principale ale românzării și “etapele în care se va exercita operația”⁴. Antonescu nu înțelegea să facă această reformă prin mijloace brutale, în mod revoluționar, ci în etape succesive, evolutiv, așa încât să nu se dărâme structura economică a statului și “cu voință sau inconștient să se provoace o catastrofă economică”⁵. Aluzia, în mod evident, s-a făcut la legionari, față de care Conducătorul s-a delimitat, condamnând teroarea și jaful practicate de ei. Dar diferendele se refereau doar la căile de soluționare a problemei evreiești, nu și la aspectele de natură doctrinară. Nici calea legislativă cu “mijloace civilizate” propusă de conducătorul statului nu era mai puțin abuzivă. În esență era tot un sistem de deposedare de bunuri și de drepturi a **evreilor locali** pe considerente strict rasiale.

Caracterul rasial al legislației antievreiești (1940-1944)

Primul Decret-lege prin care s-a consacrat noul statut juridic al evreilor în România, în spiritul naționalismului integral și al rasismului politic de factură nazistă, a fost elaborat înainte de proclamarea statului național legionar, fiind promulgat la 8 august 1940 sub semnăturile regelui Carol al II-lea, inginerului Ion Gigurtu, președintele Consiliului de Miniștri și profesorului la Facultatea de Drept din București, I.V. Gruia, ministrul Justiției⁶.

Statutul, prin prevederile sale naționalist-etniciste, a exclus populația evreiască din rândul cetățenilor cu drepturi egale consfințite prin Constituția din 1923, introducând principiul distincției juridice și politice dintre “românii de sânge” și cetățenii români. “Recunoașterea semnificației sângelui și a rasei pentru națiune și stat – se conchidea într-una dintre lucrările de referință despre istoria Holocaustului european – era unul dintre principiile de bază ale concepției naziste despre lume”⁷.

În viziunea legiuitorului român “Națiunea (...) a devenit mai puțin o comunitate juridică sau o colectivitate politică, mai mult o comunitate spirituală și organică așezată pe «legea sângelui» din care izvorăște o ierarhie a drepturilor politice. În «legea sângelui» sunt cuprinse toate posibilitățile de suflet, de spirit, de etică”. Prin “criteriul sângelui”, se înțelegea

⁴ *Stenograma Consiliului de Cabinet din 7 februarie 1941, în Evreii din România între anii 1940-1944, vol.I, Legislația antievreiască* (ed. Lya Benjamin), Editura Hasefer, București, 1993, doc.92, p.291 (în continuare *Legislația...*).

⁵ *Loc.cit.*

⁶ *Decret-lege nr.2650 din 8 august 1940 privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România, în Legislația...*, doc.3, p.37-50.

⁷ Lucy S. Dawidowicz, *Războiul împotriva evreilor. 1933-1945*, Traducere: Carmen Pațac, Editura Hasefer, București, 1999, p.83.

un conținut etic și spiritual și mai puțin fizic. “Apărarea sângelui românesc constituia garanția morală a recunoașterii drepturilor politice supreme”⁸.

Pe baza acestor concepții politico-juridice statutul a reglementat:

- starea juridică a evreilor în cele trei sectoare ale vieții publice: spiritual, politic și economic, fără preocuparea de „a ridica calitatea de cetățean român”, care în noul context nu mai avea nici o importanță.

Împărțirea evreilor din România în categorii

Decretul-lege din 8 august 1940 a împărțit evreii în trei categorii:

- o *Categoria I⁹* era alcătuită din evreii intrați în România după 30 decembrie 1918 – aceștia erau supuși la interdicții majore;
- o *Categoria a II-a* cuprindea evreii naturalizați individual până la 30 decembrie 1918; combatanții în Războiul de independență din 1877-1878; pe cei care au luptat în linia de foc în timpul războiului pentru întregirea neamului (1916-1919); orfanii de război și urmașii categoriilor exceptate. Dar nici evreii din această categorie nu intrau în comunitatea națională fiind supuși la o seamă de restricții privind dreptul: la proprietate în mediul rural; la ocuparea funcțiilor publice ș.a.;
- o *În categoria a III-a¹⁰* intra: masa evreilor din România, încetățenită pe baza decretelor-legi din anul 1919. Pentru cei din categoriile I-a și a III-a s-au impus următoarele interdicții: ocuparea de funcțiuni publice; dobândirea de proprietăți; carieră militară; practicarea profesiei de avocat; de notar public; de a fi membri în consilii de administrație ale întreprinderilor publice și particulare; de a fi comercianți în comunele rurale; de a fi negustori de băuturi alcoolice; închirietori de cinematografe, editori de cărți și ziare; deținători de mijloace de propagandă românești ș.a. Statutul a interzis evreilor dobândirea de nume românești¹¹.

În ceea ce privește viața spirituală, s-a precizat că ea nu rămâne în stare de integrare în comunitatea românească, ci în îndatorirea de respect față de ea¹².

Statutul a definit calitatea de evreu în spiritul legislației nürnbergheze, pe criteriul ritului unit cu criteriul sângelui. Erau socotiți evrei cei de religie mozaică și cei născuți din părinți evrei mozaici, cei creștinați dacă s-au născut din părinți de religie mozaică, precum și

⁸ Vezi supra nota 6, p.39.

⁹ *Loc.cit.*

¹⁰ *Loc.cit.*, p.40.

¹¹ *Loc.cit.*, p.41.

¹² *Loc.cit.*, p.40.

evreii de sânge atei. Erau socotiți creștini copiii creștini născuți din părinți convertiți la creștinism înainte de nașterea copilului¹³.

Regimul Antonescu și evreii

Deși ostil regimului autoritar al lui Carol al II-lea, totuși regimul Antonescu nu numai că nu a repudiat actul **legislativ din 8 august 1940**, ci, dimpotrivă, i-a preluat principiile directe ca fundament ideologico-politic al corpusului de legi antievreiești, care urma să fie elaborat.

Determinarea calității de evreu a fost o problemă esențială și în contextul legislației antievreiești din perioada regimului Antonescu, chiar dacă criteriile definiției au suferit anumite schimbări.

În legislația antievreiască promulgată de regimul Antonescu erau socotiți evrei cei cu ambii părinți evrei sau doar unul, fără a se ține seama că ei sau părinții lor sunt sau nu de religie creștină; “taina botezului nu putea să schimbe destinul sângelui mozaic”¹⁴. Fiecare lege conținea un articol special de definire a calității de evreu. Criteriile de stabilire a apartenenței la evreitate difereau de la o lege la alta. În legea pentru trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului ca și în legea pentru trecerea imobilelor urbane în patrimoniul statului, erau socotiți evrei “aceia având ambii părinți evrei sau numai unul fără distincție dacă ei sau părinții lor sunt sau nu botezați în altă religie decât cea mozaică”; în legea pentru reglementarea situației evreilor în învățământ și în legea privind românizarea personalului în întreprinderi erau “socotiți evrei cei născuți din ambii părinți evrei sau numai din tată evreu, definitorie fiind apartenența tatălui”. Decretul-lege privind funcționarea colegiului medicilor i-a definit pe evrei ca “etnie de religie mozaică sau creștinați”; în Decretul-lege referitor la Statutul militar al evreilor s-a preluat definiția din Statutul juridic din 8 august 1940, fiind socotiți evrei cei de religie mozaică născuți din părinți de religie mozaică sau numai cu tată de religie mozaică. În Decretul-lege privind anularea contractelor de ucenicie în curs ale ucenicilor evrei, erau considerați evrei nu doar cei cu părinți evrei (unul sau amândoi), ci și cei cu un bunic evreu; în Decretul-lege pentru recensământul de sânge evreiesc erau socotiți evrei „cei care au amândoi sau unul din părinți sau măcar unul din bunici din partea tatălui sau a mamei de sânge evreiesc”. Erau considerați “părinți și bunici de sânge evreiesc aceia care aparțin sau au aparținut vreodată religiei mozaice sau sunt sau au fost înscriși vreodată la o comunitate israelită”.

¹³ *Loc.cit.*, p.41.

¹⁴ Ioan Cezar Duma, *Criteriul sângelui*, în “Pandectele românizării”, anul I, nr.10 din 8 noiembrie 1941, p.306.

Definirea calității de evreu prin articole de legi speciale, demonstrează, în mod evident, că principiul rasismului politic a devenit baza juridică a legislației antievreiești. Evreii nu au fost sancționați pentru ceea ce au făcut, ci pentru ceea ce sunt. Evreitatea a fost considerată marca unei inferiorități rasiale și a unei culpe în sine. În virtutea acestei concepții au fost adoptate măsuri pentru excluderea evreilor din societatea românească, pentru apărarea “sângelui românesc”; au fost interzise prin lege “căsătoria între românii de sânge și evrei”, convertirea la creștinism a celor de religie mozaică. “Ființa etnică a neamului –, se arăta în Expunerea de motive la legea **privind interzicerea trecerii la creștinism**, trebuie ferită de amestecul cu sângele evreiesc”¹⁵. Cu aceeași intenție avea să fie interzisă angajarea de către evrei a personalului casnic creștin¹⁶.

La 16 decembrie 1941, Ion Antonescu a semnat Decretul-lege pentru recensământul locuitorilor de “sânge evreiesc”. Conducătorul a dispus să se facă numărătoarea locuitorilor de “sânge evreiesc” din țară pentru a putea da, în baza unei statistici complete și în toate domeniile problemei evreiești, o definiție unitară a evreului “conform cu interesele țării și principiului rasial”¹⁷.

Dar caracterul rasial al legislației antievreiești nu s-a definit doar prin legile care stipulau, în mod expres, măsuri de apărare a “sângelui românesc”, ci și prin reglementarea statutului evreilor pe criterii discriminatorii și diferite față de cele general aplicabile cetățenilor români etnici sau cetățenilor români de altă naționalitate decât cea evreiască. Astfel, corpusul de legi antievreiești elaborat de regimul Antonescu se înscrie în tipologia legilor rasiale, care au intrat în vigoare începând cu deceniul al patrulea al secolului trecut în țările angrenate în sistemul politic al Holocaustului european.

*Măsuri de drept și căi de fapt de excludere a evreilor din viața publică,
economică și cultural-spirituală a societății românești*

Propaganda pentru excluderea evreilor din societatea românească ia amploare la începutul deceniului al patrulea, când ziare precum “Sfarmă Piatră” sau “Porunca vremii” se ocupă asiduu de denunțarea “invaziei” evreiești în diferite domenii de activitate, dând în vileag numele evreiesc în cazul persoanelor care au adoptat nume sau pseudonime românești.

¹⁵ Expunerea de motive la Decretul-lege nr.711 din 7 martie 1941, în *Legislația...*, doc.33, p.120.

¹⁶ Decret-lege nr.504 din 8 martie 1944, pentru evidența, plasarea și controlul personalului din serviciile casnice, în *Legislația...*, p.262.

¹⁷ Arhiva Națională Istorică Centrală (A.N.I.C.), fond Președinția Consiliului de Miniștri. Cabinet, dosar 107/1991, fila 161.

Propaganda antisemită s-a transformat în politică de stat în timpul guvernării Goga (decembrie 1937 – februarie 1938)¹⁸, dar primul decret-lege antisemit bazat pe principiile rasismului politic de tip nazist a fost cel adoptat de guvernul Gigurtu în august 1940¹⁹.

O dată cu proclamarea Statului Național Legionar s-a trecut la promulgarea legilor pentru aplicarea programului de “românizare” sistematică a societății românești. În etapa în care alături de Antonescu s-au aflat la putere legionarii (1940 septembrie – 1941 ianuarie) măsurile legislative au fost dublate de un val de teroare, legionarii trecând la acapararea bunurilor evreiești prin forță și violență.

Exproprierea bunurilor rurale

Politica de românizare a proprietăților evreiești pe cale legislativă a început cu exproprierea bunurilor rurale.

Spre deosebire de Statutul juridic al evreilor din 8 august 1940 care dădea dreptul deținătorilor de proprietăți rurale să-și vândă proprietățile “românilor de sânge” cu exercitarea dreptului de preempțiune pentru Ministerul Agriculturii, decretule-lege din 4 octombrie 1940, 12 noiembrie 1940 și 4 mai 1941²⁰, promulgate de guvernul Antonescu, stipulau trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului imediat după publicarea legilor în „Monitorul Oficial”. Au fost expropriate: terenurile arabile; fânețele; izlazarile; terenurile neproductive; bălțile; iazurile; viile; conacurile; livezile; crescătoriile de animale și păsări; grădinile de zarzavat și de flori; întregul inventar viu și mort; stocurile de cereale și nutrețuri; pădurile, împreună cu toate construcțiile, instalațiile, uneltele, liniile de căi ferate, mijloacele de transport aflate pe terenul acestor păduri, morile de orice fel și oriunde au fost situate; pivele și teascurile țărănești de ulei și de postav situate în comunele rurale și semiurbane, cu întregul inventar viu și mort, și toate stocurile de produse și materii prime, fabricile agricole de spirt, industriile forestiere ș.a.

Prin legile respective s-a interzis evreilor să dobândească sau să dețină proprietăți rurale în România sub nici un titlu și sub nici o calitate. “Împreună cu izgonirea evreilor din mediul rural aceste decrete au asigurat românizarea totală a satelor românești”²¹.

Prin aplicarea respectivelor decrete-legi, au intrat în patrimoniul statului 3.178 bunuri agricole, totalizând 45.035 ha teren cultivabil cu cereale, fânețe, livezi și vii, evaluate la

¹⁸ A se vedea în acest sens *Decretul-lege nr.169 din 21 ianuarie 1938 pentru revizuirea cetățeniei*, în *Legislația...*, doc.1, p.21-32.

¹⁹ Vezi supra nota 6.

²⁰ *Decret-lege nr.3347 din 4 octombrie 1940 pentru trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului*, loc.cit., doc.18, p.82-84; *Decret-lege nr.1120 din 2 mai 1941 pentru interpretarea și completarea decretelor-lege nr.3347*, în *Monitorul Oficial Partea I* din 5 octombrie 1940 și nr.3810 în *Monitorul Oficial Partea I* din 17 noiembrie 1940, loc.cit., doc.39, p.144-147.

²¹ Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu*, Editura Hasefer, București, 1997, p.34.

5.063.364.350 de lei; 331 de păduri, cu 47.455 ha, evaluate la 2.585.980.700 de lei; 99 de fabrici de cherestea, în valoare de 790.018.438 de lei, și material lemnos evaluat la 77.690.833 de lei; 323 de mori comerciale, mori sistematice, mori țărănești, fabrici agricole de spirt ș.a.: în general bunuri industriale legate de economia rurală în valoare de 1.851.341.940 de lei²².

În ceea ce privește proprietatea evreiască în teritoriile eliberate de trupele române după intrarea României în război (22 iunie 1941), s-a adoptat o lege specială (3 septembrie 1941) prin care s-a stabilit intrarea în patrimoniul statului român a bunurilor evreiești aflate pe în Basarabia și Bucovina de Nord, “fără somație și alte formalități”²³. Printre altele, **în aceste provincii** statul român a intrat în posesia a 27.091 ha suprafață arabilă și 141 bunuri industriale legate de economia rurală²⁴.

Bunurile rămase de la evreii deportați în Transnistria din județele Câmpulung Moldovenesc, Suceava, Dorohoi și Rădăuți au fost declarate “bunuri părăsite” și au intrat sub administrația Centrului Național de Româнизare, cu drept de lichidare²⁵.

Româнизarea bunurilor industriale și comerciale urbane, a capitalului evreiesc în general

O lege generală de expropriere a tuturor întreprinderilor industriale și comerciale evreiești din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei nu a fost elaborată. Cauzele erau de natură economică și tehnico-organizatorică. Româнизarea comerțului și industriei însemna, în viziunea experților, clădirea unui așezământ, care trebuia să înceapă cu pregătirea elementului românesc, atât din punct de vedere tehnic cât și din punctul de vedere al asigurării fondului de capital necesar preluării și dezvoltării întreprinderilor respective.

Pornind de la aceste considerente, procesul româнизării în domeniile mai sus-menționate a cunoscut mai multe etape:

- a) Identificarea întreprinderilor industriale și comerciale cu capital evreiesc;
- b) Instituirea controlului asupra acțiunilor, bunurilor și întreprinderilor evreiești în general. Prin Decretul-lege nr.3361 din 5 octombrie 1940 s-a înființat instituția comisarilor de româнизare, formată, în principal, din legionari²⁶. Sarcina lor a fost organizarea unui regim economic stăpânit de interesul național și de primatul etnic românesc, împiedicând trecerea

²² *Trei ani de guvernare, 6 septembrie 1940 – 6 septembrie 1943*, București, 1944, p.144.

²³ *Decret-lege nr.2507 din 3 septembrie 1941 pentru unele măsuri legislative privind Basarabia și Bucovina de nord*, în *Legislația...*, doc.46, p.164-165.

²⁴ *Trei ani de guvernare*, p.145.

²⁵ *Decizia Președinției Consiliului de Miniștri 72685 privind imobilele și mărfurile părăsite de evrei*, în *Legislația...*, doc.73, p.227-228.

²⁶ *Legislația...*, doc.13, p.68-69.

formală a întreprinderilor evreiești sub nume românești. Numirea comisarilor de românizare marca începutul introducerii controlului absolut al statului asupra întreprinderilor evreiești. Modelul a fost împrumutat de la naziști și mai ales în forma în care a fost aplicat la Viena. Dar “serviciul acesta, cum sublinia Conducătorul statului în ședința Consiliului de Miniștri din 13 decembrie 1940, a cărui idee a fost minunată ca execuție poate să ducă la o catastrofă”²⁷. Foarte mulți dintre comisari au făcut abuzuri, au șantajat patroni și nu au funcționat conform sarcinilor încredințate. De aceea, în locul comisarilor de românizare conform Decretului-lege nr.562 din 18 ianuarie 1941 controlul asupra întreprinderilor evreiești a trecut în atribuția Ministerului Economiei Naționale²⁸. Statul a trecut la un sistem de conducere și de control unitar, pregătind reforma de reconstrucție a vieții economice, înlăturând primejdia unui marasm economic în producția națională și în exercițiul comerțului datorită unei dezordonate transferări de fonduri comerciale și industriale²⁹. Exercitarea controlului a căpătat o nouă extindere în urma Legii nr.51 din 20 ianuarie 1942. Viața întreprinderilor nu mai putea fi animată în activitatea și dezvoltarea ei numai de inițiativa proprietarului. Conducerea întreprinderii urma să fie armonizată în spiritul românizării și subordonată operei românizării generale. Conform instrucțiunilor erau instituți controlori speciali, chemați să urmărească românizarea capitalului și a personalului și să asigure ca furnizorii întreprinderilor să fie pe cât posibil români, iar produsele să fie distribuite către români. În această etapă o măsură importantă a românizării a fost introducerea observatorului în fiecare întreprindere evreiască³⁰;

c) Avizarea constituirii și modificării societăților (conform Legii nr.351 din 2 mai 1942) de către Centrul Național de Românizare pe principiul românizării a fost o altă cale de realizare a românizării directe³¹;

d) Preempțiunea. Statul avea drept de preempțiune în cazuri de vânzare silită sau voluntară a bunurilor și a drepturilor evreiești care conform legilor în vigoare nu puteau fi înstrăinate decât cu autorizația Ministerului Economiei Naționale;

e) Combaterea camuflării. Legea nr.196 din 13 martie 1942 a avut drept scop să împiedice eludarea românizării prin metoda ascunderii capitalului sau a altor bunuri evreiești în spatele unor nume românești, obligând evreii să declare în termen de 30 de zile proprietățile cu o participare evreiască mai mare de 25 la sută cedate unor persoane fizice sau

²⁷ *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri, 1940-1944* (ed. Lya Benjamin), Editura Hasefer, București, 1996, doc.60, p.168 (în continuare *Problema evreiască...*).

²⁸ *Legislația...*, doc.28, p.101-103.

²⁹ Vezi supra nota 28.

³⁰ *Raportul ministrului Economiei Naționale și al Justiției către conducătorul statului privind instituirea controlului Ministerului Economiei Naționale asupra întreprinderilor comerciale și industriale*, în *Legislația...*, doc.28, p.101.

³¹ Titus Dragoș, *Românizarea. Înfăptuiri. 6 decembrie 1941 – 6 decembrie 1942*, București, 1943, p.23.

instituții românești³². În același timp s-a creat posibilitatea liberei asociații între evrei și români legalizată prin lege. “Sistemul asocierii libere – scria ministrul Justiției – are posibilități pe care nu le va putea da procedura exproprierii. O expropriere totală sau parțială la început de românizare ar fi provocat acel hiatus, acel interval de stagnare a întreprinderii pe care trebuie să-l evităm”³³.

Prin aplicarea legii s-a prilejuit controlul nominalizării acțiunilor și controlul asupra faptului dacă evreii care și-au cedat proprietățile către români au procedat pe baza autorizațiilor impuse de legile în vigoare.

Pe baza Legii nr.196/1942 s-au dat 50 000 de declarații de întreprinderi industriale și comerciale dintre care 2 902 societăți anonime și 42 747 firme individuale³⁴.

f) *Nominalizarea acțiunilor*. Decretul-lege din 3 martie 1941³⁵ pentru controlul unor operațiuni și crearea unui drept de preempțiune în favoarea statului și care a limitat libertatea de acțiune în afaceri a societăților și întreprinderilor proprietate evreiască a fost planificat ca o lege fundamentală privind exproprierea capitalului evreiesc, întrucât impunea înregistrarea acțiunilor pe numele proprietarilor facilitând astfel confiscarea acțiunilor deținute de evrei³⁶. La 25 martie 1941, a apărut o nouă lege în vederea extinderii acestui control la toate societățile anonime. În cadrul acestor măsuri de nominalizare a acțiunilor societăților anonime, au fost trecute în patrimoniul statului 432.811 acțiuni în valoare totală de peste 191 milioane lei³⁷. Nominalizarea acțiunilor a cuprins 2.632 de societăți industriale și comerciale. În posesia românilor au fost trecute zeci de societăți anonime cu un capital de 840 milioane lei³⁸.

Prin opera de control realizată din punct de vedere tehnic, prin nominalizarea acțiunilor Societăților Anonime și prin autorizarea prealabilă a actelor de dispoziție ale întreprinderilor controlate, s-a urmărit a se determina pe de o parte, stăvilirea pătrunderii și dezvoltării elementului și capitalului evreiesc și străin (exceptând capitalul german și italian) în economia națională, iar pe de altă parte orientarea spre românii etnici a unui apreciabil volum de achiziții comerciale și civile.

Asupra evreilor rămași proprietari de întreprinderi, datorită intereselor economice de moment ale statului, plana o permanentă nesiguranță fiind supuși de multe ori falselor acuzații

³² A se vedea: Titus Dragoș, *op.cit.*, p.52.

³³ *Legislația...*, doc.62, p.195-198, nota 1.

³⁴ A se vedea nota 32.

³⁵ Decret-lege nr.533 din 3 martie 1941, *loc.cit.*, doc.32, p.117-119.

³⁶ Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască*, vol.I, partea a doua 1933-1944. Traducere din limba ebraică de Carol Bienes, Editura Hasefer, București, 2001, p.68.

³⁷ “Curierul Israelit”, Organul Uniunii Evreilor Români, anul XXXIV, seria II, nr.3 din 1 octombrie 1944, p.6.

³⁸ A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1979, p.122.

de speculă și sabotare a procesului de românizare, fapt ce atrăgea după sine sancțiuni grave atât pentru persoana în cauză, cât și pentru întreaga sa familie. Pedepsele se aplicau prin măsuri administrative, în afara procedurilor judiciare. Este relevant în acest sens următorul ordin dat de Președinția Consiliului de Miniștri către Ministerul de Interne în iunie 1942:

„Conform dispoziției Domnului Mareșal, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să se ia măsuri ca toți evreii care înfrâng dispozițiile legale în vigoare, privitoare la prețuri și restricții la vânzarea unor anumite produse, să fie deportați pe Bug. Această măsură, ca și celelalte măsuri similare au ca scop nu numai combaterea nerespectării legilor, ci și degajarea centrelor aglomerate de elementele iudaice parazitare, care trăiesc din înfrângerea legilor economice și de ordine internă. Deportarea acestor evrei se va face pe baza unui Decret sau a unei decizii întocmite de Ministerul Economiei Naționale de acord cu Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării Armatei și Populației Civile, Ministerul Afacerilor Interne urmând să execute numai deportarea.

Formalitățile pentru aplicarea și executarea pedepsei vor fi reduse la minimum și, în cazurile de flagrant delict, să fie urmate de deportarea infractorului împreună cu familia, chiar fără judecată. Domnul Mareșal dorește ca decretul sau decizia să aibă caracter retroactiv și să nu se acorde nici o îngăduință acestor elemente. Decretul sau decizia va fi întocmită și prezentată Domnului Mareșal până la 25 iulie 1942”³⁹.

g) Cronologia românizărilor efective în sfera industriei și a comerțului urban

1940:

- 2 octombrie: a fost interzisă arendarea farmaciilor la evrei (Decretul-lege nr.3294)⁴⁰
- 9 noiembrie: s-au anulat autorizațiile pentru debitele de vânzare a produselor monopolizate CAM deținute de evrei (Decretul-lege nr.3758)⁴¹.

³⁹ A.N.I.C., fond P.C.M., dosar 279/1942, fila 59.

⁴⁰ *Legislația...*, doc.11, p.64-65.

⁴¹ *Legislația...*, doc17, p.79-81.

- 19 noiembrie: au fost românizate casele de filme, sălile de cinematograful și birourile de voiaj și turism (Decretul-lege nr.3850)⁴².

- 3 decembrie: au trecut în patrimoniul statului vasele și plutitoarele aparținând evreilor sau societăților evreiești⁴³. În baza acestui decret au trecut în patrimoniul statului 146 de vase și plutitoare evaluate la 1 318 849 900 lei 1941.

1941:

- 1 martie: înființarea Oficiului român pentru desfacerea produselor laminate de fier (ODESFER), având drept scop românizarea industriei și comerțului de fierărie (Decret-lege nr.491)⁴⁴.

- 14 martie: înființarea Oficiului pentru aprovizionarea și distribuirea produselor de pielărie cu scopul de a româniza industria și comerțul cu pielărie (Decret-lege nr.655)⁴⁵.

- 9 octombrie: au intrat în proprietatea Centrului Național de Românizare creanțele ipotecare, spitalele și casele de sănătate evreiești⁴⁶. Până la 1 august 1943, CNR a preluat 564 de creanțe în valoare nominală de 180.000.000 lei⁴⁷.

- 2 mai: au intrat în patrimoniul statului brutăriile, instalațiile de prelucrat paste făinoase sau orice alte anexe ale morilor; fabricile industriale de spirt; fabricile de produse și substanțe medicamentoase; drepturile de orice fel asupra subsolului (Decretul-lege 1219)⁴⁸.

- 28 noiembrie: s-au anulat toate **concesiunile** de farmacii urbane sau rurale acordate evreilor; autorizațiile de funcționare a drogheriilor; în 60 de zile trebuiau lichidate depozitele de medicamente (Decretul-lege 3275)⁴⁹. Românizarea completă a drogheriilor, depozitelor de medicamente, a profesiei de farmacist și a farmaciilor a fost unul din importantele obiective ale politicii de românizare.

1942:

- 6 august: orașul Panciu a fost decretat oraș cu caracter românesc și creștin cu excluderea oricărui element evreiesc⁵⁰.

1943

- 10 noiembrie: trecerea morii “România Mare” din București împreună cu terenurile din jurul ei, construcțiile, instalațiile, uneltele, întregul inventar viu și mort și toate stocurile de produse și materii prime ale fostei proprietăți Max Herdan ș.a. în proprietatea și folosința

⁴² *Legislația...*, doc.22, p.21-22.

⁴³ *Legislația...*, doc.24, p.93-94.

⁴⁴ A se vedea: Monitorul Oficial Partea I nr.51 din 1 martie 1941, p.260.

⁴⁵ Monitorul Oficial Partea I nr.62 din 14 martie 1941, p.530.

⁴⁶ *Legislația...*, p.138, nota 1.

⁴⁷ *Legislația...*, p.138, nota 1.

⁴⁸ *Legislația...*, doc.39, p.144-147.

⁴⁹ *Legislația...*, doc.52, p.175-177.

⁵⁰ Cf. Decretului-lege nr.2315, L.A., doc.70, p.222.

Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale (Decizia Președinției Consiliului de Miniștri nr.969)⁵¹.

*

* *

Urgentarea operei de românizare a impus să se acorde imediat credite necesare celor chemați să preia proprietățile evreiești. În acest scop s-a creat Institutul de Credit Român, organ special al acțiunii de finanțare a românizării, dependent de Subsecretariatul de Stat al Românizării, Colonizării și Inventarului (29 aprilie 1941)⁵². În scopul promovării operei de românizare Banca Națională a României a deschis un credit de 3.000.000.000 lei⁵³.

*

* *

Metode legionare

După proclamarea Statului Național Legionar (septembrie 1940), purtătorii cămășilor verzi au pus stăpânire, sub amenințarea revolverului, pe numeroase magazine, fabrici și ateliere evreiești. Proprietarii acestor întreprinderi au fost siliți să semneze acte de vânzare fictive sau simple chitanțe de predare smulse prin violență și amenințări. O statistică oficială, incompletă, cuprinzând numai provincia, arată că bunuri și întreprinderi evreiești în valoare de peste 1 miliard lei au fost vândute pentru 216 de milioane din care s-au plătit 52 de milioane, sumă în cea mai mare parte jefuită tot de la evrei⁵⁴. Conform calculelor pagubele provocate evreilor de jaful legionar a depășit suma de 380 milioane lei⁵⁵.

După înlăturarea legionarilor din conducerea statului, Consiliul de Miniștri a decis în ședința din 28 februarie 1941 trecerea bunurilor jefuite de la evrei sub administrația Camerelor de Comerț. În virtutea programului de românizare aceste bunuri nu mai trebuiau restituite foștilor proprietari.

Legionarii care au putut dovedi că au preluat bunurile respective conform normelor în vigoare au rămas proprietari de drept⁵⁶.

Românizarea prin desființare

Numeroase firme evreiești au fost nevoite, ca urmare a diferitelor măsuri restrictive, să ceară radierea, iar altele au fost radiate din oficiu de către organele Camerelor de Comerț și

⁵¹ *Legislația...*, doc.83, p.253-255.

⁵² Monitorul Oficial Partea I nr.100 din 30 aprilie 1941.

⁵³ Titus Dragoș, *op.cit.*, p.78.

⁵⁴ „Curierul Israelit”, 1 octombrie 1944, *loc.cit.*

⁵⁵ A se vedea supra nota 54.

⁵⁶ *Problema evreiască...*, p.199-200.

Industrie. În perioada 6 septembrie 1940 – 1 iunie 1943 au cerut radierea sau au fost radiate din oficiu 15.987 de firme individuale evreiești, dintr-un total de 20.140⁵⁷.

Românizarea prin bună înțelegere

Conform unei statistici citate de Mihai Antonescu, între decembrie 1941 și iulie 1942 au fost românizate prin liberă tranzacție 149 de întreprinderi: 60 din comerț și 89 din industrie⁵⁸. Tranzacțiile au fost neavantajoase pentru evrei. În general se poate conchide că românizarea a însemnat prădare de averi și ruina multor întreprinderi înfloritoare.

Politica de românizare promovată de regimul Antonescu mai ales în etapa Statului Național Legionar a nemulțumit profund conducătorii partidelor istorice. Astfel, C.I.C. Brătianu, șeful Partidului Național Liberal scria lui Ion Antonescu, în decembrie 1940: “Închiderea întreprinderilor evreiești pe care românii nu le pot cumpăra, teroarea creată de tinerii nerăspunzători (*legionarii – n.n.*) silesc pe mulți comercianți și industriași să-și vândă întreprinderile pe sume mici la minoritari subvenționați, din afară, sau chiar la organizații direct străine. În loc de naționalizare se face o deznaționalizare mai periculoasă ca starea de astăzi [...]. În fiecare zi aflu că firme evreiești sau altele au trecut în mâinile germanilor sau sașilor”⁵⁹.

Românizarea imobilelor urbane evreiești.

După românizarea bunurilor rurale, Decretul-lege pentru trecerea proprietăților imobiliare urbane evreiești în patrimoniul statului (28 martie 1941), a fost apreciat de conducătorul statului “o a doua măsură de securitate națională și de refacere a structurii românești [...] prin cinstirea tradiției istorice a naționalismului creștin românesc și prin unitatea de spiritualitate cu lumea libertăților naționale în plămădirea europeană”⁶⁰.

Prin aplicarea respectivului decret-lege s-a urmărit înfăptuirea unei reforme de structură națională în spiritul naționalismului care străbătea Europa de atunci și al întoarcerii la tradiția națională și creștină românească în concepția asupra proprietății. În viziunea lui Mihai Antonescu prin exproprierea **imobilelor** evreiești, proprietatea s-a readus în patrimoniul creștin și național, întărind astfel elitele spirituale și burghezia românească – “temelie și instrument de realizare autentică a statului național românesc”.

⁵⁷ „Curierul Israelit”, 1 octombrie 1944, *loc.cit.*

⁵⁸ *Idem.*

⁵⁹ A. Simion, *op.cit.*, p.119.

⁶⁰ *Decretul-lege nr.842 din 27 martie 1941 pentru trecerea proprietăților urbane evreiești în patrimoniul statului și pentru oprirea evreilor de a dobândi proprietăți imobiliare urbane sau anumite drepturi reale asupra acestor imobile*, în *Legislația...*, doc.35, p.122-131.

Decretul-lege a stipulat intrarea de plin drept în patrimoniul statului a “Imobilelor urbane care sunt proprietatea evreilor persoane fizice sau a societăților evreiești” (art.1), precizând, totodată, că “evreii nu pot dobândi cu nici un titlu, drepturi de proprietate (...) asupra imobilelor urbane” (art.19). S-a interzis “pentru totdeauna dreptul evreilor de a avea proprietăți în România, afară dacă prin legi speciale s-ar decide vreodată concentrarea lor în cartiere și zone urbane”. Totuși, spre deosebire de românizarea proprietăților rurale unde nu s-au acceptat nici un fel de excepții, în cazul decretului-lege de față au fost exceptați evreii care au dobândit naturalizarea prin legi individuale până la 15 august 1916; luptătorii în războaiele României, răniți sau decorați; orfanii de război; botezații în religia creștină de cel puțin 20 de ani dacă erau căsătoriți cu români, respectiv românce; evreii botezați creștini de cel puțin 30 de ani; descendenții celor mai sus indicați.

Excepțiile pentru categoriile menționate erau acordate individual, pe bază de jurnal al Consiliului de Miniștri.

Masa evreilor care nu a beneficiat de exceptare a fost obligată să predea Centrului Național de Românizare bunurile trecute în patrimoniul statului, la termenul stabilit, prin somație de predare. **Imobilele** trebuiau să intre în patrimoniul statului libere de orice sarcini. S-a prevăzut o indemnitate care urma să fie plătită de Centrul Național de Românizare “la valoare nominală, în rentă, purtând o dobândă de 3 la sută”. Indemnitatea a fost blocată până la sfârșitul războiului.

Ulterior, legea s-a modificat: s-a desființat somația de predare și a încetat dreptul de folosință a apartamentului de către fostul proprietar evreu, el devenind chiriaș și putând fi oricând evacuat din locuință⁶¹.

Până în decembrie 1943 au fost expropriate 75.385 de apartamente, evaluate la peste 50 de miliarde lei⁶².

La Curtea de Apel s-au făcut 38.202 contestații de către cei care se considerau a fi în categoria excepțiilor. Au fost soluționate 2.016 cazuri⁶³.

În teritoriile românești recuperate au fost românizate 9.281 de imobile urbane, 8.973 rurale și 16.779 de dependințe⁶⁴.

Românizarea bunurilor comunităților evreiești. Măsuri de drept. Căi de fapt

⁶¹ Decretul-lege nr.903 din 9 octombrie 1941 pentru modificarea și completarea unor dispozițiuni din decretele-legi privitoare la trecerea bunurilor evreiești în patrimoniul statului, în Monitorul Oficial Partea I, nr.240 din 10 octombrie 1941, p.6079.

⁶² Memoriul Consiliului General Evreiesc înaintat guvernului român la 16 septembrie 1944, în Legislația..., doc.99, p.344.

⁶³ Trei ani de guvernare, p.146.

⁶⁴ Loc.cit., p.145.

Prin legea modificatoare (20 iunie 1942) a tuturor legilor de expropriere imobiliară evreiască s-a decis că pot fi expropriate toate bunurile imobile aparținând comunităților evreiești, cu excepția sinagogilor și templelor inițial construite în acest scop, precum și a cimitirelor întrebuințate ca atare⁶⁵. Ulterior, prin Decretul-lege nr. 2964 din 9 noiembrie 1943, s-a decis ca cimitirele evreiești dezafectate să intre gratuit în patrimoniul comunelor pe teritoriul cărora se găsesc pentru a fi folosite în scopuri edilitare⁶⁶.

Pe baza Decretului-lege nr. 499 din 3 iulie 1942, în intervalul 1942-1944, au fost adoptate decizii și jurnale ale Consiliului de Miniștri privind exproprierea bunurilor comunitare din toate județele României⁶⁷. Menționăm că, încă înainte de intrarea în vigoare a Decretului-lege din 3 iulie 1942, au fost rechiziționate de legionari, apoi de ministerele de resort, precum Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Muncii, de Consiliul patronajelor populare, numeroase clădiri comunitare.

În perioada 14 iulie 1942 – 23 august 1944, pe bază de decizii au fost expropriate 1.042 de imobile comunitare: temple, sinagogi, case de rugăciune, clădiri de școală, spitale, dispensare, aziluri de bătrâni, orfelinate, cimitire, băi rituale, sedii de comunități, locuințe parohiale, fabrici rituale de azime ș.a.⁶⁸

Centrul Național de Românzare (CNR). Funcțiile lui în înfăptuirea românzării; administrarea și lichidarea bunurilor evreiești expropriate

Pentru înfăptuirea “operei” de românzare, care implica măsuri economice și organizatorice, dar, nu mai puțin, și politico-administrative, trebuia creat un cadru instituțional corespunzător. Astfel, aveau un rol important de îndeplinit: Ministerul Economiei Naționale, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale și, în special, Ministerul de Interne, care era chemat să acționeze pentru transpunerea acestui program. Au fost create și organisme speciale, precum Direcția Românzării, Colonizării și Inventarului, Centrul Național de Românzare, înființat în mai 1941. Ca organism special pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, CNR-ul avea ca principală atribuție să facă din exproprierea bunurilor evreiești “o mare reformă constructivă și întăritoare a elementului românesc”.

Reorganizat de câteva ori pe parcursul celor aproape patru ani de existență, în esență menirea acestui organism nu s-a schimbat: a centralizat întreaga activitate de românzare; a organizat, condus și supravegheat lucrările pentru luarea în primire a **proprietăților** trecute în

⁶⁵ A se vedea *Legislația...*, doc.67, p.217-220.

⁶⁶ Referirea se face la Decretul-lege pentru modificarea și completarea legii nr.499, în *Legislația...*, doc.82, p.252-253.

⁶⁷ A se vedea în acest sens *Legislația...*, anexa, p.429-485.

⁶⁸ *Memoriul Consiliului General Evreiesc înaintat guvernului român (16 septembrie 1944)*, în *Legislația...*, doc.99, p.345.

patrimoniul statului; a administrat provizoriu aceste **proprietăți**; a distribuit și a lichidat **proprietățile** evreiești, după normele stabilite de lege.

În relațiile cu populația evreiască, Centrul Național de Românzare s-a afirmat ca un organism represiv, polițienesc, cu drepturi discreționare asupra proprietăților evreiești; își întemeia activitatea pe administratori și giranți și recurgea masiv la serviciile unor denunțatori plătiți.

Ca instituție ce administra bunurile expropriate ale evreilor, CNR devenea rentabil pentru stat, aducând un venit anual de peste două miliarde lei, sumă care provenea din arendarea și închirierea **proprietăților** expropriate.

Din prevederile Decretului-lege nr. 231 din 2 februarie 1944 referitoare la modul de repartizare a încasărilor realizate de Centrul Național de Românzare, rezultă rolul atribuit acestui organism într-o viitoare politică de investiții în regiunile colonizate, în etapa așa-zis constructivă a românzării vieții economice.

Centrul Național de Românzare urma să “lichideze” **proprietățile** evreiești prin vânzare, considerându-se această operațiune ca fiind o acțiune cu caracter de program, căci “prin lichidare se obține realizarea programului constructiv de românzare a bunurilor”⁶⁹.

*

* *

Centrul Național de Românzare s-a transformat în Direcțiune Generală fără personalitate juridică în cadrul Oficiului lichidării patrimoniului Centrului Național de Românzare și al rezolvării problemelor minoritare și de migrațiune instituit pe baza Legii nr.445 din 1 septembrie 1944, după răsturnarea regimului **Antonescu** (23 august 1944).

*

* *

O evaluare minimă a proprietății confiscate și naționalizate la care se adaugă și spolierea directă și oficial sancționată a populației evreiești se ridică la suma de 100 de miliarde lei. Dacă, în 1941, 1 dolar SUA era egal cu 110 lei în martie 1943 a ajuns la 400 de lei⁷⁰.

Românzarea forței de muncă. Ghettoizarea spirituală a liber-profesioniștilor evrei

⁶⁹ Decretul-lege nr.231 privitor la modul de repartizare a încasărilor Centrului Național de Românzare din 2 februarie 1944, în *Legislația...*, doc.86, p.259-261.

⁷⁰ Jean Ancel, *Seizure of Jewish Property in Romania*, p.51.

Procesul de eliminare a evreilor din diferite domenii de activitate început o dată cu instalarea guvernului Goga (decembrie 1937) a devenit atotcuprinzător în perioada regimului Antonescu când a fost elaborat un întreg corpus de legi pentru excluderea evreilor din toate domeniile de activitate. Chiar dacă măsurile au fost, uneori, contradictorii, cu reveniri temporare, totuși populația evreiască activă, în ansamblul ei, a trecut printr-o fază de dislocare și degradare socio-profesională acută, specifică țărilor în care au acționat legile de discriminare etnică⁷¹.

Urmărind evenimentele în desfășurarea lor cronologică se poate constata că eliminările din funcție au început cu profesioniștii din domeniile vieții cultural-spirituale și apoi cu cei implicați în activitățile economice.

Printre primele categorii afectate au fost actorii dramatici și lirici, excluși din toate teatrele naționale, teatrele lirice și teatrele particulare, pe baza Deciziei Ministerului Cultelor nr.42 181 din 8 septembrie 1940⁷². Printr-un Decret-lege adoptat ulterior s-a acceptat apariția lor pe scenele trupelor evreiești particulare⁷³.

Prin legile din 2 octombrie 1940 și 29 noiembrie 1941 evreilor li s-a interzis practicarea profesiei de farmacist⁷⁴.

Dacă legea din 8 august 1940 a interzis avocaților din categoriile I și a III-a să-și practice profesiunea, impunând lichidarea afacerilor în termen de șase luni, legea guvernului Antonescu din 16 octombrie 1940 a interzis exercitarea profesiei de avocat și celor din categoria a II-a. Ei aveau dreptul să pledeze și să dea consultații, numai clienților evrei, persoane fizice. Au fost exceptați invalizii și orfanii de război și cei decorați pentru fapte de arme, cu “Virtutea Militară” sau cu alte ordine cu panglică de “Virtutea Militară”⁷⁵.

Una dintre legile cele mai drastice a fost Decretul-lege nr.3825 din 15 noiembrie 1940 pentru românizarea personalului din întreprinderi⁷⁶. Conform caracterizării lui dr. W. Filderman, Decretul-lege “a suprimat dreptul evreilor la viață, suprimându-le dreptul la

⁷¹ A se vedea în acest sens fondul de fișe individuale completate în cadrul anchetei organizate de Congresul Mondial Evreiesc între anii 1945-1947 în legătură cu pierderile suferite de populația evreiască din România în anii prigoanei. Fond neinventariat în Arhiva Centrului pentru studierea istoriei evreilor din România (în continuare Arhiva Centrului).

⁷² *Decizia Ministerului Cultelor și Artelor nr.42181 din 8 septembrie 1940 privind înlăturarea personalului evreiesc din teatrele naționale, operele române și teatrele particulare*, în *Legislația...*, doc. nr.6, p.57-58.

⁷³ *Decizia Ministerului Educației Naționale, Cultelor și Artelor nr.44 400 din 21 septembrie 1940 privind personalul evreiesc de la teatrele particulare și din toate formațiunile artistice românești*, în *Legislația...*, doc.10, p.63.

⁷⁴ Decretul-lege nr.3294 din octombrie 1940 pentru interzicerea arendării farmaciilor la evrei și Decretul-lege nr.3275 din 28 noiembrie 1941 privitor la reglementarea concesiilor de farmacii, drogherii, depozite de medicamente, laboratoare și fabrici, publicate în *Legislația...*, doc.11, p.64-65 și doc.52, p.175-177.

⁷⁵ Decret-lege nr.3487 din 16 octombrie 1940 privitor la reglementarea drepturilor avocaților evrei, publicat în *Legislația...*, doc.15, p.71-73. În legătură cu definirea evreilor care au fost incluși în categoriile I-III vezi paragraful intitulat *Caracterul rasial al legislației anti-evreiești*.

⁷⁶ *Legislația...*, doc.16, p.74-82.

muncă⁷⁷. Toate întreprinderile, cu excepția instituțiilor evreiești cu caracter religios și cultural, au fost obligate să-și concedieze salariații evrei până la 31 decembrie 1941. Au fost exceptați invalizii și orfanii Războiului de Reîntregire⁷⁸. Ulterior, termenul s-a prelungit, de câteva ori, după necesități. Aplicarea acestei legi, cu toate revenirile și amânările de concedieri, a fost unul dintre factorii determinanți care au contribuit la creșterea vertiginoasă a șomajului în rândul populației evreiești active. Conform raportului prezentat la 13 iunie 1943 de dr. C. Dănulescu, ministru subsecretar de stat la Departamentul Muncii, despre românizarea personalului din întreprinderi, dacă la 16 noiembrie 1940 existau în România 8 126 de firme, cu 28.225 de salariați evrei, la data de 1 martie 1943 au mai rămas 4.301 firme cu un număr de 6.506 salariați evrei⁷⁹.

O altă categorie de profesioniști supusă unor măsuri discriminatoare a fost aceea a medicilor. Spre deosebire de Statutul juridic din 8 august 1940 care a exclus din rândul medicilor angajați la stat pe cei din categoriile I-a și a III-a, legea din noiembrie 1940 a stipulat concedierea întregului personal evreiesc din domeniul sanitar, inclusiv a celor din categoria a II-a⁸⁰.

Colegiul medicilor a eliminat medicii evrei, luându-le dreptul de a îngriji pacienți creștini. Conform legii s-au creat asociații profesionale ale medicilor evrei la nivel de județ, dar și aici puteau fi înscriși numai cei stabiliți în România înainte de 1919. Medicii evrei nu aveau dreptul să colaboreze la reviste științifice, să fie membri ai unor societăți științifice. Erau obligați să poarte o insignă și o parafă cu mențiunea *medic evreu*.

Membri colegiului medicilor (creștini) puteau îngriji numai pacienți creștini. Exercițarea profesiunii de medic era incompatibilă cu faptul de a fi căsătorit cu o evreică sau evreu. Legislația în domeniul medical a fost adoptată în numele “menținerii, dezvoltării și ameliorării sănătății elementelor etnice românești”⁸¹. Prevederile legii au lipsit populația evreiască de dreptul la o asistență medicală corespunzătoare. Evreii nu puteau primi îngrijire medicală din partea medicilor creștini și nu puteau fi internați și tratați în spitale românești. **Conform deciziei Colegiului inginerilor din 2 februarie 1942, au fost radiați din Colegiu evreii din categoriile I și a III-a și cei din categoria a II-a înscriși după 9 august 1940⁸². Au fost radiați inginerii din construcții, electromecanică, electricitate, mecanică aeronautică, marină,**

⁷⁷ Memoriul Consiliului General Evreiesc înaintat Ministerului Muncii, publicat în *Legislația...*, p.363.

⁷⁸ A se vedea supra nota 76.

⁷⁹ Publicat în *Problema evreiască...*, doc.169, p.513-515.

⁸⁰ *Decret-lege nr.3789 din 12 noiembrie 1940 pentru organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor*, în *Legislația...*, doc.19, p.85-88.

⁸¹ Radu Ioanid, *op.cit.*, p.40.

⁸² *Hotărârea Consiliului Colegiului Inginerilor din 3 februarie 1942 privind radierea inginerilor evrei din Colegiu*, în *Legislația...*, doc.58, p.191-192.

metalurgie, chimie, textile ș.a. Excluderile din sindicatele și asociațiile profesionale au însemnat și decăderea din exercitarea profesiunii. În aceeași situație s-au aflat și arhitecții.

Totuși, în iunie 1943 a apărut o Decizie prin care au fost stabilite normele de utilizare a evreilor cu diplome superioare în servicii publice⁸³.

Meseriașilor li s-au anulat cărțile de capacitate⁸⁴. Ucenicilor li s-au desfăcut contractele de angajare⁸⁵, ambele categorii fiind respinse de la orice formă de calificare⁸⁶.

O seamă de restricții au limitat activitatea negustorilor din toate domeniile branșei⁸⁷.

Artiștii plastici, scriitorii, compozitorii, ziariștii evrei au fost excluși din uniunile sau sindicatele profesionale. Cărțile scriitorilor evrei au fost epurate din bibliotecile publice și din librării. S-au distrus matricele metalice ale discurilor de gramofon cu imprimări din muzica compozitorilor evrei. S-a interzis vânzarea lor⁸⁸.

În contextul restricțiilor generale s-au adoptat, totuși, și unele măsuri normative pentru menținerea în funcție a unor categorii de salariați evrei. În schimbul unor taxe ridicate și abuziv stabilite, s-a introdus sistemul carnetelor de scutire de muncă obligatorie și de exercitare a profesiunii. În fapt un “impozit” pe muncă, și care de multe ori era mai ridicat decât venitul însuși⁸⁹. Evreilor menținuți în câmpul muncii li s-a aplicat un regim special de salarizare. Ei nu au beneficiat de avantajele acordate prin lege salariaților neevrei; nu aveau dreptul la indemnizații de concediu; au avut salariul celui mai mic în grad al funcției pe care o îndeplineau, nu primeau sporul de scumpete care se acorda celorlalți salariați.

Conform Deciziei Departamentului Muncii nr.102064 din 10 ianuarie 1944 toate întreprinderile sau firmele care aveau salariați evrei au fost obligate să-și dubleze personalul evreiesc cu români etnici⁹⁰.

*

* *

Se poate conchide că în urma aplicării corpusului de legi, dispoziții etc. privind eliminarea populației evreiești din toate domeniile de activitate, evreii nu au mai *beneficiat de*

⁸³ Referirea se face la *Decizia Președinției Consiliului de Miniștri nr.17 din 15 iunie 1943 prin care au fost stabilite normele de utilizare a evreilor cu diplome superioare în diferite servicii publice*, în *Legislația...*, doc.76, p.242.

⁸⁴ *Decret-lege nr.1981 din 10 iulie 1942 pentru reglementarea calificării profesionale în industrie*, în *Legislația...*, doc.68, p.220-221.

⁸⁵ *Decizia Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale nr.97 484 din 8 martie 1941 privind anularea contractelor de ucenicie în curs al ucenicilor*, în *Legislația...*, doc.34, p.121-122.

⁸⁶ A se vedea supra, nota 85.

⁸⁷ A se vedea *Lista Matatias Carp* în fondul de documentare al Arhivei Centrului...

⁸⁸ A se vedea supra, nota 87.

⁸⁹ A se vedea *Instrucțiunile Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, Oficiul Central de Românzare nr.38 811 din 5 ianuarie 1942*, în *Legislația...*, doc.55 și notele la document, p.181-183.

⁹⁰ *Legislația...*, doc.85, p.256-257.

dreptul la muncă. În cazul oricărei noi angajări solicitantul era obligat să prezinte acte corespunzătoare pentru a demonstra că este de origine creștină sau ariană.

Sistemul de dublare obligatorie a salariatului evreu cu unul român, pe care evreul urma să-l califice la locul de muncă, pentru a-l înlocui cât mai grabnic, demonstrează că regimul antonescian nu a renunțat nici o clipă la promovarea politicii de românizare totală a personalului angajat. A consimțit doar la încetinirea ritmului până când noile eșaloane de salariați neevrei îi puteau înlocui pe evrei.

Reglementarea situației evreilor în învățământ. Măsuri legislative

Decretul-lege nr.3438 din 11 octombrie 1940 pentru reglementarea situației evreilor în învățământ a însemnat, în fapt, excluderea evreilor din toate formele și gradele de școlarizare. Articolul 3 al legii stipula: “Cei născuți din ambii părinți evrei, indiferent de religie... nu sunt admiși ca elevi sau studenți în școlile românești de grad primar, secundar sau superior de stat sau particular și nici în școlile celorlalte unități etnice creștine”⁹¹. Prin acest Decret, principiul *numerus clausus* introdus de Decizia Ministerului Educației Naționale, cu numărul 153.377 din 29 august 1940, s-a transformat în principiul *numerus nullus*. Căci, dacă potrivit Deciziei din august 1940, din numărul total al elevilor dintr-o clasă 6 la sută se admitea să fie de origine evreiască, legea din 11 octombrie 1940 nu mai permitea frecventarea școlilor românești decât urmașilor direcți ai voluntarilor, invalizilor și morților din războiul din 1877-1878, dacă erau creștini, invalizilor din Războiul de Reîntregire, celor decorați pentru fapte de arme săvârșite pe câmpul de luptă, descendenților din categoriile mai sus menționate în cazul în care la 9 august 1940 erau creștini. Restricțiunile se refereau atât la elevii din școlile primare, secundare sau superioare, cât și la studenți. Pentru a nu lăsa pe drumuri și fără supraveghere zeci de mii de tineri Legea din 11 octombrie a admis evreilor să-și organizeze, în cadrul învățământului particular, școli proprii de grad primar și secundar cu personal didactic și administrativ evreiesc. Școlile nu puteau fi frecventate decât de elevi de etnie evreiască.

Prevederea legislativă cu privire la dreptul evreilor de a avea școli proprii nu a însemnat renunțarea din partea regimului la politica rasială, de excludere a evreilor din societatea românească. Școlile evreiești au avut drept de funcționare, nu și drept de publicitate. Certificatele de absolvire nu erau recunoscute de stat și nu aveau nici o valabilitate practică în admiterea absolventului de a practica vreo profesiune.

Datorită presiunii exercitate asupra Conducătorului statului de către Nunțiul Papal, pentru ca evreilor creștinați să li se permită frecventarea școlilor confesionale catolice, în

⁹¹ *Legislația...*, doc.14, p.70-71.

februarie 1941, a fost adoptat Decretul-lege în virtutea căruia au fost admiși elevi creștini de origine **etnică evreiască** în școlile confesionale primare și secundare ale cultelor creștine. La școlile particulare, altele decât cele evreiești puteau fi primiți și elevi creștini din ai căror părinți numai unul era evreu, iar celălalt de altă origine etnică. Legea preciza, însă, că în certificatele care se vor elibera, se va trece originea etnică, iar ele vor fi folosite numai în cadrul legilor care reglementează situația evreilor⁹².

Întrucât pentru studenții evrei îndepărtați din universități nu se permitea crearea de facultăți evreiești, comunitățile au obținut aprobări în vederea organizării de colegii, după cum urmează:

1. Colegiul pentru studenți evrei (autorizat sub nr.241263/1941 și nr.113511/1942).
2. Cursuri de pregătire sanitară autorizate sub nr.153488/1942; 171566/1943 și nr.6098/1944;
3. Cursuri de pregătire tehnică autorizate sub nr.201151/1940;
4. Școala de arte pentru evrei autorizată sub nr.252465/1941;
5. Cursuri de pregătire teoretică și practică (clase speciale de pregătire teoretică și aplicată) autorizate sub nr.218672/1940 și nr.125611/1942.

Cursurile au fost predate, în mare parte, de profesori și conferențieri universitari; studenții au făcut lucrări practice, iar programul fiecărui grup de studii a fost identic cu acela al școlilor superioare de stat. Studenții au dat examene, trecute în matricolele oficiale ale școlilor respective⁹³.

Totuși, pe lângă facilitățile acordate funcționării învățământului evreiesc, nu au lipsit măsurile care să îngreuneze procesul instructiv, precum rechiziționarea și apoi exproprierea clădirilor destinate școlilor; mobilizarea elevilor de la vârsta de 15 ani la muncă obligatorie și alte acțiuni de acest fel⁹⁴.

O dată cu excluderea elevilor din școlile de stat și particulare neevreiești, au fost excluse și cadrele didactice și, în general, personalul administrativ de origine evreiască. Legea specifică la art.3: “Cei născuți din ambii părinți evrei sau numai din tată evreu, indiferent de religie, nu pot funcționa în calitate de personal didactic și administrativ în școlile românești și nici în școlile celorlalte unități etnice necreștine”⁹⁵.

⁹² Referirea se face la Decretul-lege din 20 februarie 1941. A se vedea *Lista Matatias Carp*, fondul documentar al Arhivei Centrului...

⁹³ *Memoriul înaintat de Consiliul General Evreiesc Ministerului Educației Naționale (22 septembrie 1944)*, în *Legislația...*, doc.101, p.351-357.

⁹⁴ Eliza Campus, *Viața evreilor din București 1940-1944 (dactilogramă)*, Arhiva Centrului..., fond documentar, dosar 5.

⁹⁵ A se vedea supra, nota 91.

Trebuie precizat că întregul învățământ evreiesc, inclusiv salariile cadrelor didactice și ale personalului administrativ au fost asigurate de instituțiile comunitare evreiești din taxele școlare plătite de părinți mai bine situați material și din alte surse financiare. Statul nu a acordat nici o subvenție.

Statutul Cultului Mozaic. Măsuri de drept. Căi de fapt

Statutul Cultului Mozaic a fost formulat în termenii următori în Decretul din 8 august 1940:

„Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri, siguranței statului. Prin acest statut cuprins în legea constituțională, însăși viața spirituală a evreilor rămâne, nu în stare de integrare în comunitatea românească, ci în îndatorirea de respect față de comunitatea românească, pe temeiul propriei libertăți ce i se recunoaște”⁹⁶.

După preluarea puterii de către regimul Antonescu, una dintre primele decizii ale Departamentului Cultelor și Artelor s-a referit la stabilirea relațiilor dintre stat și diferitele culte din România. Astfel, conform Deciziei nr. 42.352 din 9 septembrie 1940 numai așa-zisele “culte istorice” beneficiau de protecția statului, având autorizație de funcționare pe teritoriul României. În ceea ce privește “confesiunea mozaică”, i s-a recunoscut doar existența, urmând “să se manifeste potrivit dispozițiilor ministeriale ulterioare publicate la data de 17 septembrie 1940”⁹⁷. Pe această bază, viața religioasă evreiască urma să sufere grave îngrădiri. Datorită memoriilor de protest depuse de conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești, forurile în drept au abrogat deciziile din 9 septembrie ⁹⁸.

La sfârșitul anului 1941 – începutul anului 1942 au intrat în vigoare legile privind: excluderea Cultului mozaic de la subvenția statului⁹⁹; dizolvarea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România și înlocuirea ei cu Centrala Evreilor¹⁰⁰ ș.a.

⁹⁶ Decizia Ministerului Cultelor și Artelor nr.42 352 din 9 septembrie 1940 prin care se constata existența de fapt a confesiunii mozaice în România, în *Legislația...*, doc.7, p.58-59.

⁹⁷ *Deciziile Ministerului Cultelor și Artelor nr.42 352 și nr.42 354 din 9 septembrie 1940 pentru reglementarea Cultului mozaic*, în *Legislația...*, doc.7 și 8, p.58 -60.

⁹⁸ Referirea se face la Decizia nr.43832 din 19 septembrie 1940.

⁹⁹ Bugetul general al statului exclude Cultul mozaic de la subvențiile acordate cultelor, vezi *Lista Matatias Carp*, fondul documentar al Arhivei Centrului...

¹⁰⁰ *Decretul-lege nr.3415 din 16 decembrie 1941 pentru desființarea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din țară și înființarea Centralei Evreilor*, în *Legislația...*, doc.53, p.178.

În afara restricțiilor legislative instituțiile religioase evreiești au fost deseori pângărite și devastate.

S-au desființat cimitire precum cel din București, de pe strada Sevastopol, cimitirul Ciurchi din Iași – monumente istorice de o valoare inestimabilă pentru tradiția evreilor pe meleagurile românești.

La Piatra-Neamț, autoritățile au pretins evreilor să plătească o sumă de bani Ajutorului legionar pentru dreptul de înhumare în cimitirul local. Evreilor din București li s-a cerut să dezgroape osemintele decedaților evrei înhumați în cimitirele creștine și să le îngroape în cimitirul evreiesc. În unele localități organele de poliție au împiedicat oficierea serviciilor religioase evreiești. La 15 iulie 1942 s-a interzis tăierea rituală a animalelor și păsărilor sub amenințarea pedepsirii contraveniențelor¹⁰¹.

Numeroasele fapte abuzive rămase nepedepsite, care au jignit tradiția iudaică și au pângărit instituțiile de cult, dovedesc lipsa de protecție acordată cultului mozaic de statul naționalist, creștin și totalitar, cum s-a autointitulat noul regim în Decizia din 9 septembrie 1940 a Departamentului Cultelor¹⁰².

Excluderea din viața politică

Începutul excluderii evreilor din viața politică a României este legat de transformarea Frontului Renașterii Naționale în Partidul Națiunii – “partid unic și totalitar sub conducerea supremă a M.S. Regelui Carol al II-lea”. Dreptul minoritarilor de a se înscrie în acest partid a fost reglementat printr-o Circulară specială care prevedea înscrierea lor într-un registru aparte. Singurii minoritari excluși de la înscrierea în acest partid au fost evreii. Întrucât calitatea de funcționar de stat presupunea obligatoriu și calitatea de membru în respectivul partid, evreii în mod automat au fost eliminați din toate instituțiile de stat, indiferent de funcția pe care o ocupau. Conform unui referat elaborat pentru Președinția Consiliului de Miniștri privind regimul politic și juridic al minorităților în România din vara anului 1940, încă înainte de instaurarea Statului Național Legionar evreii au fost singura minoritate dezavantajată în România, fiind “scoși de sub prevederile legilor ordinare, care privesc pe ceilalți cetățeni români”¹⁰³.

În perioada regimului Antonescu, evreii au fost lipsiți până și de dreptul de a participa la vot. Conducătorul statului a convocat în două rânduri Adunarea Obștească Plebiscitară a națiunii române, supunându-i spre aprobare politica sa: la 26 februarie și la 9 noiembrie 1941. Articolul 3 al Decretului-lege semnat de Conducător la 5 noiembrie 1941 stipula: Toți

¹⁰¹ *Lista Matatias Carp*, Arhiva Centrului..., fond documentar.

¹⁰² Vezi supra, nota 6.

¹⁰³ *Problema evreiască...*, doc.22, p.62.

cetățenii români, de orice profesie, care au împlinit 21 de ani sunt obligați să ia parte la vot. Evreii sunt excluși¹⁰⁴.

Statutul militar al evreilor

Excluderea evreilor din societatea românească a implicat și eliminarea lor din cadrele Armatei. “Obligațiunile militare fiind obligațiuni de onoare, se preciza în Decretul din 8 august 1940, se transformă pentru evreii din România din categoriile I și a III-a, fie în obligațiune fiscală statornică în limitele ce se vor reglementa după puterile materiale ale fiecărui evreu și după considerațiunea dacă a făcut sau nu serviciul militar, fie în obligațiune de muncă potrivit nevoilor statului și instituțiilor publice, la muncile de interes obștesc, după capacitatea și situația fiecăruia. Evreii din categoria a II-a nu pot fi militari de carieră”¹⁰⁵.

În virtutea Decretului-lege relativ la statutul militar al evreilor adoptat în decembrie 1940, au fost excluși toți evreii din serviciul militar și de la premilitărie, obligându-i să plătească taxe militare și să presteze munci obștești. Taxele urmau să fie plătite și de către cei care din cauza condițiilor fizice ar fi fost găsiți inapți pentru serviciul militar. Impunerea la plata taxelor militare s-a făcut din oficiu de către Ministerul Finanțelor după tabelele nominale de impunere întocmite de cercurile de recrutare.

Obligația la plata taxelor militare sau la munci de interes obștesc urma să dureze pe tot timpul cât ceilalți cetățeni erau mobilizați pentru îndeplinirea stagiului militar. Conform legii, pe timpul concentrărilor prelungite, mobilizare sau război, evreii puteau fi utilizați în folosul Armatei sau la munci de folos obștesc. Specialiștii cu titluri academice (medici, farmaciști, veterinari, ingineri, arhitecți) urmau să fie folosiți potrivit pregătirii lor în calitate de rechiziționați și plătiți cu o diurnă fixată, prin decizie ministerială.

Evreilor care posedau livret militar li s-a aplicat pe copertă și pe prima pagină a livretului, cu tuș roșu, cuvântul Evreu, celor care nu au satisfăcut legea asupra recrutării Armatei li s-a dat un “Livret militar pentru evrei”.

Medicii, farmaciștii, veterinarii, inginerii și arhitecții evrei rechiziționați în Armată pe timpul concentrărilor prelungite sau al războiului trebuiau să poarte uniforme specialității, dar cu semne distinctive pentru marcarea apartenenței lor etnice¹⁰⁶.

¹⁰⁴ *Legislația...*, doc.49, p.170-171.

¹⁰⁵ Pentru statutul militar al evreilor a se vedea *Legislația...*, doc. 25: Decretul-lege relativ la statutul militar al evreilor (4 decembrie 1940); doc.29: *Decizia Ministerului Apărării Naționale nr.23 325 din 27 ianuarie 1941 privitoare la medicii, farmaciștii, veterinarii, inginerii și arhitecții evrei folosiți eventual în serviciile Armatei*; doc.43, *Regulamentul Ministerului Apărării Naționale nr.2030 din 12 iulie 1941 asupra Decretului-lege nr.3984 din 4 decembrie 1940*.

¹⁰⁶ A se vedea *Regulamentul asupra Decretului-lege relativ la Statutul Militar al Evreilor*, în *Legislația...*, doc. 43, p.159.

Statutul militar al evreilor era reglementat de câteva legi prin care au fost precizate și obligațiile, condițiile și formele de prestare a muncii obligatorii și taxele fiscale impuse suplimentar.

Înlocuindu-se serviciul militar cu munca de interes obștesc în folosul Ministerului Apărării Naționale ori al altor ministere și instituții, pe tot timpul efectuării acestei munci evreii au fost supuși atât regimului, cât și jurisdicției militare. Conform Regulamentului asupra Decretului privind statutul militar al evreilor, prestarea muncii de folos obștesc era obligatorie pentru bărbații evrei între 18 și 50 ani.

Stabilirea modului și locului de prestare a muncii intra în atribuția Marelui Stat Major. Evreii erau îmbrăcați civil cu haine proprii, pe brațul stâng purtau o brasardă de culoare galbenă lată de 10 cm cu numele cercului de recrutare respectiv¹⁰⁷. Munca se executa în “tabere și coloane de muncă obligatorie de folos obștesc”, supuse regimului de ordine și disciplină militară¹⁰⁸. Pe baza Decretului-lege nr.1851 din 22 iunie 1942 organizarea muncii de folos obștesc și controlul asupra taberelor și coloniilor de muncă au trecut în sarcina exclusivă a Marelui Stat Major¹⁰⁹.

Pentru stabilirea distincției între munca de folos obștesc prestată de tineretul român în scop educativ și patriotic și munca la care erau supuși evreii, Legea din 21 iulie 1942 a introdus pentru evrei termenul de “Muncă obligatorie”¹¹⁰.

Prin Decizia nr.1305 a Ministerului Apărării Naționale din 23 iulie 1942 s-a stabilit regimul pentru titrați, ei fiind obligați să presteze 90 de zile de muncă obligatorie pe an¹¹¹.

În cadrul muncii obligatorii funcționau detașamente în localitățile de reședință și în afara localității de reședință. Detașamentele erau de regulă la dispoziția CFR pentru construirea de linii ferate, drumuri și șosele, pentru lucrări de executare a unor fortificații sau pentru alte lucrări de interes militar. Meseriașii erau folosiți de Armată și în întreprinderile militarizate. În localitățile de reședință lucrau tinerii între 18 și 20 ani și adulții între 41 și 50 de ani.

Teoretic, numai evreii între 18 și 50 de ani erau obligați să execute muncă obligatorie. În fapt, au fost numeroase cazurile de utilizare la muncă obligatorie a vârstnicilor peste 50 de ani și a tinerilor sub 18 ani. Astfel, într-un comunicat transmis de Marele Stat Major Centralei Evreilor, la 10 ianuarie 1943, se preciza că studenții și elevii evrei de la 16 ani în sus sunt

¹⁰⁷ A se vedea în acest sens *Decretul-lege nr.3205 din 14 noiembrie 1941 pentru înființarea și organizarea Inspectoratului general al taberelor și coloanelor de muncă obligatorie de folos obștesc*, în *Legislația...*, doc.50, p.171-173.

¹⁰⁸ Decret-lege publicat în Monitorul Oficial Partea I nr.155 din 7 iulie 1942, p.5538.

¹⁰⁹ Referirea se face la Decretul-lege nr.2068 din 20 iulie 1942 publicat în Monitorul Oficial Partea I nr.167 din 20 iulie 1942, p.6027.

¹¹⁰ *Legislația...*, doc.25, p.87, nota 1.

¹¹¹ *Legislația...*, doc.29, p.105, nota 1.

obligați să presteze muncă obligatorie. Acești tineri au fost folosiți la curățatul zăpezii, la diverse munci agricole sau la dezgroparea victimelor bombardamentelor anglo-americane.

Corpurile de Armată aveau dreptul de a întrebuința în cadrul muncii obligatorii și femei între 18 și 40 de ani. Regulamentele militare precizau că aceste femei puteau fi utilizate ca spălătorese, croitorese sau la munci de birou.

Sancțiuni severe mergând de la pedeapsa corporală și deportarea cu familia în Transnistria până la pedeapsa cu moartea amenințau permanent pe evreii supuși muncii obligatorii. Instrucțiunile generale pentru reglementarea muncii prestate de evrei, comunicate de Marele Stat Major cu nr.555000 din 27 iunie 1942, prevedeau următoarele sancțiuni la paragraful D8:

f. Pentru abaterile de mică importanță (întârziere la apel, atitudine nedisciplinată) efectuate în cadrul detașamentelor de lucru comandanții respectivi vor aplica evreilor pedeapsa corporală conform regulamentului.

g. Vor fi sancționați cu trimiterea în Transnistria la muncă grea sau în ghetouri împreună cu familiile lor (tatăl, mama, soția și copiii), toți evreii care comit următoarele infracțiuni:

- repetă abaterile arătate la punctul f de mai sus;
- nu execută conștiincios serviciul la muncă sau se sustrag de la lucru prin înșelăciune, cumpărare, intervenție, neprezentare la chemările făcute pentru munca obligatorie, părăsire fără voie a lucrului etc.;
- nu anunță Cercului de Recrutare schimbarea domiciliului, fie în oraș, fie dintr-un oraș în altul, chiar dacă au aprobarea Ministerului Afacerilor Interne¹¹².

Munca obligatorie a constituit, în fapt, una dintre formele de ostracizare a evreilor din Vechiul Regat și Transilvania de sud. A însemnat scoaterea din munca activă și lucrativă a unui număr de 47.345 de bărbați, periodic, și femei și adolescenți, în majoritate întreținători de familie. Retribuirea muncii era minimală sau inexistentă; îmbrăcămintea, hrana, uneltele de muncă, asistența sanitară trebuiau asigurate de comunitatea evreiască. În 1943 – 44.234 bărbați evrei au prestat muncă obligatorie și 21.078 au fost rechiziționați în industrie și comerț¹¹³.

Instituirea unui organism pentru pregătirea lucrărilor de reglementare

¹¹² *Problema evreiască...*, doc.142, p.427.

¹¹³ *Problema evreiască...*, doc.187, p.558, nota 1.

a regimului evreilor

Având în vedere statutul cu totul aparte al evreilor prin excluderea lor din societatea românească, regimul antonescian a creat un organism “specializat” care să se ocupe de problema evreiască. Conform Deciziei Președinției Consiliului de Miniștri nr.49 din 30 octombrie 1941, Radu Lecca, om de legătură pentru serviciile secrete germane, a fost însărcinat cu funcția de director în cadrul Președinției Consiliului de Miniștri pentru reglementarea regimului evreilor¹¹⁴. Decretul-lege nr.2461 din 6 septembrie 1943 a desființat această funcție și a instituit Comisariatul general pentru problemele evreiești, condus de un comisar general, tot în persoana lui Radu Lecca. Misiunea lui a fost rezolvarea tuturor problemelor economice, sociale și culturale ale colectivității evreiești în acord cu departamentele interesate și cu politica guvernului¹¹⁵.

Legislația antievreiască și măsuri administrative pe timp de război

Măsuri excepționale

Politica regimului Antonescu față de evrei, mai ales în anii războiului antisovietic, a asociat populația evreiască inamicului extern, considerându-i pe evrei chiar “mai vătămători decât pe dușmanii externi pentru că de la dușmanii din afară ne poate veni ciuntirea trupului țării – spunea mareșalul Antonescu – dar de la cei dinăuntru, otrăvirea și ticăloșirea sufletului neamului nostru”¹¹⁶. În optica Conducătorului și a celorlalți exponenți ai regimului, evreii ca etnie, în totalitatea lor, erau spioni și agenți nu doar ai bolșevismului sovietic ci și ai imperialismului anglo-american, constituind un pericol permanent pentru siguranța statului. În atari condiții au fost elaborate măsuri legislative, ordine și ordonanțe dictate personal de conducătorul statului și emanate de la diferite ministere de resort, în primul rând de la Ministerul de Interne, prin care evreii au fost supuși unui regim de *stare excepțională*, care le-a amenințat nu doar libertatea, dar uneori și existența fizică.

Un prim Decret-lege promulgat încă înainte de intrarea României în război (6 mai 1941) se referea la interzicerea pentru evrei de a folosi posturi de radio-recepție¹¹⁷. Ei erau acuzați că “recepționează știri de propagandă contra intereselor generale ale țării pe care apoi le răspândesc, alarmând permanent populația”. Evreii având ambii părinți evrei sau numai unul fără distincție dacă sunt sau nu creștini în caz că erau posesori de aparate radio erau obligați ca în termen de 15 zile de la publicarea Decretului-lege să depună aparatele la

¹¹⁴ *Legislația...*, doc.48, p.170.

¹¹⁵ *Legislația...*, doc.81, p.250-251.

¹¹⁶ A se vedea interviul acordat de mareșalul Antonescu scriitorului Ion Al. Brătescu-Voinești (martie 1943), în *Problema evreiască...*, p.499-502.

¹¹⁷ A se vedea *Decretul-lege nr.1253 din 6 mai 1941 privind interzicerea pentru evrei de a folosi posturi de radio recepție*, în *Legislația...*, doc.40, p.147-149.

autoritatea polițienească în raza căreia domiciliază. Neconformarea la prevederile legii era pedepsită cu închisoare și amendă¹¹⁸.

La 21 iunie 1941 a fost emis Ordinul circular nr.4147 prin care Ministerul de Interne transmitea dispoziția Conducătorului statului cu privire la evacuarea evreilor valizi între 18 și 60 ani din satele dintre Siret și Prut în lagărul de la Târgu Jiu și în satele din jurul acestui oraș. Toate familiile evreiești din restul țării urmau să fie evacuate cu ceea ce le era necesar pentru trai, în comunele urbane de pe teritoriul județului. Familiile evacuate nu mai aveau voie să se întoarcă în localitățile de unde au plecat¹¹⁹.

La o săptămână după intrarea României în război și publicarea comunicatului privind executarea a “500 iudeo-comuniști” la Iași, Ministerul Afacerilor Interne transmitea Ordinul circular nr.4599 din 30 iunie 1941 cu următorul conținut:

Sovietele urmăresc să producă acte de sabotaj, dezordine și agresiuni în spatele frontului. În acest scop, lansează din avion spioni și agenți teroriști armați și adesea îmbrăcați în haine de femeie. Acești agenți inamici cu agenții rezidenți din țară și cu populația evreo-comunistă organizează acte de sabotaj, jaf, terorism și agresiune. Pentru curmarea acestor stări de lucruri dl. general Antonescu ordonă: evreii bărbați de la 18 la 60 de ani din orașul dvs., să fie adunați în cartierele evreiești, de preferință în școlile evreiești și în clădirile mai mari, punându-le sub pază pentru a se sancționa imediat orice încercare de turburare; între orele 20.00-07.00 circulația evreilor să fie oprită; să se ia ostateci dintre conducătorii evrei (rabini, hahami), comuniștilor și legionarilor comuniști care să fie cazați într-o clădire aparte și în cazul când se va produce vreun act de rebeliune sau terorism să fie împușcați; veți publica ordonanțe locale prin care să se aducă la cunoștința tuturor sancțiunile la care sunt supuși ostatecii în cazul când evreii, comuniștii și legionarii comuniști vor face acte de sabotaj, terorism, agresiune¹²⁰.

¹¹⁸ A se vedea supra, nota 115 art.2 și 3, p.148, 149.

¹¹⁹ *Legislația...*, p.339.

¹²⁰ *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol.III, partea I-a, *Perioada unei mari restriști*, Editura Hasefer, București, 1997, doc.120, p.330 (coordonator prof.dr. Ioan Șerbănescu).

Ordinul a fost comunicat prefecturilor din Moldova, Prefecturii Poliției Capitalei, Inspectoratului General al Jandarmeriei, Direcțiunii Generale a Poliției ș.a. Pe baza lui au fost internați în lagărul Teiș-Târgoviște bărbații evrei între 16 și 60 de ani din Ploiești, Câmpina, Sinaia. Au avut loc și alte internări pe întregul teritoriu al României.

După declanșarea războiului antisovietic și a marelui pogrom de la Iași într-o serie de localități din Moldova a fost introdus pentru evrei portul obligatoriu al stelei galbene¹²¹. Primele ordine care i-au obligat pe evrei să-și coasă pe haină semnul distinctiv au apărut pe plan local, la 4 iulie 1941, pe zidurile orașului Bacău, apoi la Galați, Botoșani, Huși, Fălticeni, Iași ș.a.

Referindu-se la cererea unor comandanți militari, Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, a ordonat, la 5 august 1941, ministrului de Interne “ca acest semn distinctiv să fie purtat în toată țara”. La 7 august, Ministerul de Interne a transmis ordinul circular privind introducerea pentru evreii din “toată țara a semnelui distinctiv”. La 3 septembrie a fost înștiințată conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești “că toți evreii (bărbați, femei și copii) din cuprinsul Capitalei sunt obligați a purta o stea cu 6 colțuri (Steaua lui David), care va fi plasată într-un cadru de forma unui pătrat, cu dimensiunile 8,5 cm [...]. Steaua precum și cadrul vor fi de culoare neagră, pe fond alb. Semnul se va purta cusut pe haină în partea stângă a pieptului”¹²². La 9 septembrie, în urma intervenției dr. W. Filderman, conducătorul Comunităților Evreiești, Antonescu a decis abrogarea ordinului¹²³. Măsura a fost parțial ridicată. În unele orașe moldovenești, la Cernăuți și în Transnistria, evreii au continuat să poarte semnul distinctiv în toți anii războiului.

Pe baza Ordinului nr.61 din 24 iulie 1941 semnat de generalul C. Voiculescu, pe teritoriul Basarabiei eliberate se înființează primele lagăre și ghetoul din Chișinău¹²⁴.

Ghetoul din Cernăuți s-a înființat în octombrie 1941 ¹²⁵.

La 19 septembrie 1942 conducătorul statului a semnat Decretul-lege privind “Instituirea pedepsei cu moartea pentru evreii trimiși în Transnistria, care se întorc în țară în mod fraudulos”¹²⁶.

În virtutea Decretului-lege nr.552 din 2 martie 1943 pentru reprimarea speculei și a sabotajului s-a decis deportarea în Transnistria împreună cu întreaga familie a evreilor care au suferit condamnări la minimum trei luni închisoare corecțională sau șase luni internare în

¹²¹ Radu Ioanid, *op.cit.*, p.50.

¹²² Lya Benjamin, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România. 1940-1944. Studii*, Editura Hasefer, București, 2001, p.160.

¹²³ *Problema evreiască...*, doc. 109, p.304-308.

¹²⁴ Jean Ancel, *Transnistria, 1941-1942*, vol.2, *Documente*, Tel Aviv University, 2003, doc.8, p.17.

¹²⁵ Regulamentul asupra funcționării ghetoului din Cernăuți s-a dat la 11 octombrie 1941, Matatias Carp, *op.cit.*, vol.III, p.152.

¹²⁶ *Legislația...*, doc.71, p.224.

lagăr¹²⁷. În cadrul legilor care stipulau pedepse pentru fapte care puneau în pericol siguranța statului s-au cuprins articole speciale cu prevederea că în cazul faptelor comise de evrei pedeapsa se dublează¹²⁸.

Printr-un Decret-lege din 26 mai 1944 a fost introdusă pedeapsa cu moartea pentru trecerea frauduloasă a frontierei de către evreii care încercau să se refugieze în România din alte țări. Prevederea s-a referit în special la evreii din Ungaria inclusiv din nordul Transilvaniei, de unde după 19 martie 1944 a început deportarea în lagărele naziste de exterminare. Dar legea nu a fost aplicată¹²⁹.

Regimul contribuțiilor și al obligațiilor materiale. Decrete-legi. Metode de aplicare

Sub pretextul că evreii nu au fost “obligați a presta serviciu militar sau a servi în armată și nici nu și-au riscat cu nimic viața în război” evreii au fost supuși la numeroase contribuții în bani și natură care au întrecut cu mult posibilitățile lor materiale. Starea materială a populației evreiești în epocă era cu totul precară. Concedierile în masă, deposedările de bunuri, evacuările și deportările, impunerile în bani și natură au fost doar câteva aspecte de natură social-economică care au determinat pauperizarea generală a evreilor locali.

Însumând valoarea contribuțiilor excepționale pe întreaga întindere de timp ce se înscrie între anii 1941 și 1944, Matatias Carp a întocmit în *Cartea Neagră* următorul bilanț:

Împrumutul Reîntregirii (împrumut forțat, impus evreilor în proporție de 4 ori mai mare decât celorlalți locuitori). Până la 20 mai 1942 s-au scris și s-au plătit 1.994.209.141 lei.

Echipamente sanitare pentru spitalele de răniți, prin rechiziții forțate, neplătite, 500.000.000 lei.

Palatul invalizilor, contribuție impusă prin Centrala Evreilor din România, pentru construirea unui institut de sprijin al invalizilor de război, 100.000 000 lei.

Efecte de îmbrăcăminte, contribuție impusă prin câteva decrete-legi, sub sancțiuni penale. Fiecare evreu major, bărbat sau femeie, a fost obligat să depună câte un număr de sortimente complete de îmbrăcăminte, încălțăminte și lenjerie, compus din cămăși, indispensabili, ciorapi, batiste, prosoape, ghetete, pălării sau căciuli, pături, saltele, dosuri de

¹²⁷ *Legislația...*, doc.74, p.229-230.

¹²⁸ A se vedea *Decretul-lege nr.3802 din 12 noiembrie 1940 pentru reprimarea întrunirilor și manifestațiilor cu caracter politic*, în *Legislația...*, doc.20, art.2, p.89 și *Decretul-lege nr.236 din 5 februarie 1941 pentru reprimarea faptelor ce pun în primejdie existența și interesele statului*, în *Legislația...*, doc.30, art.26, p.111.

¹²⁹ A se vedea *Decretul-lege nr.1069 din 26 mai 1944 pentru modificarea art.1 din legea nr.509 din august 1943 pentru pedepsirea pe timpul stării de război a unor infracțiuni*, în *Legislația...*, doc.89, p.278-279.

pernă, fețe de pernă și cearșafuri. Numărul sortimentelor varia în raport cu venitul impozabil al fiecăruia.

Cei care nu posedau efectele pretinse de lege, puteau depune valoarea în numerar.

Valoarea efectelor depuse și a sumelor de bani plătite a fost de 1.800.135.600 de lei.

Unii evrei nu au putut împlini obligația depunerii efectelor și au fost condamnați la pedepse variind între 5 și 10 ani închisoare.

Amnistierea lor a fost cumpărată de la guvernul român cu suma de 100.000.000 de lei.

Taxe de scutire de muncă de folos obștesc, contribuție impusă evreilor socotiți necesari economiei naționale, ca un echivalent al muncii extenuante și distrugătoare, denumită “muncă obligatorie”. Stabilite și încasate printr-un sistem arbitrar aceste taxe au produs de la 1 aprilie 1943 - 23 august 1944, suma de 3.034.148.141 de lei.

Taxe de scutire de muncă la zăpadă, contribuție impusă unor categorii restrânse de evrei – în special intelectuali – pentru a fi scutiți de obligația de a mătura zăpada de pe străzi. Aceste taxe au produs în iernile 1942-1943 și 1943-1944 suma de 144.024.375 de lei.

Contribuția excepțională de patru miliarde lei a fost impusă întregii populații evreiești din ordinul personal al lui Ion Antonescu, în aprilie 1943. Prin presiuni și șantaj – alternativa fiind plata sau deportarea în Transnistria – s-a încasat în contul acestei contribuții suma de 734.156.308 de lei¹³⁰.

Conform Jurnalului Consiliului de Miniștri din 26 august 1943 s-a autorizat ca sumele depuse de evrei până la 1 ianuarie 1943 drept echivalent al muncii obligatorii prevăzute de Legea statutului militar să fie puse la dispoziția Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale¹³¹. Din confirmarea în scris semnată de Radu Lecca, la 1 iulie 1943, rezultă că s-a depus suma de 410 milioane lei în favoarea acestui Consiliu, sumă provenită din taxele încasate pentru eliberarea carnetelor de scutire de muncă obligatorie¹³².

Restricții de circulație și aprovizionare pentru evrei pe timp de război.

Ordine circulare

Pe baza unui ordin general cu data de 27 iulie 1941, au fost suspendate autorizațiile de călătorie pentru evrei¹³³. În perioada 27 iulie 1941 - 31 decembrie 1943 au fost emise peste 20 de ordine circulare pentru stabilirea condițiilor în care evreii puteau obține autorizații de călătorie eliberate de Ministerul de Interne: elevii și profesorii pentru a se deplasa în

¹³⁰ Matatias Carp, *Cartea Neagră. Fapte și documente. Suferințele evreilor din România 1940-1944*, vol.I, ediția a II-a, apărută în Editura Diogene, București, 1996, p.68.

¹³¹ *Legislația...*, doc.80, p.249-250.

¹³² Arhiva Centrului..., fond III, dosar 425, fila 60.

¹³³ A se vedea Ordinele circulare emise de Ministerul Afacerilor Interne (25 ianuarie 1941 – 19 februarie 1944), în *Legislația...*, p.331-339.

localitățile în care funcționau școli evreiești sau pentru întoarcerea lor la domiciliu; în caz de procese; în caz de citație în fața comisiilor de pe lângă Subsecretariatul de Stat al Românilor; conducătorilor Centralei Evreilor; în caz de boală, în situații excepționale. S-a restrâns dreptul la circulație pentru interese comerciale; nu s-a aprobat sub nici o formă deplasarea evreilor în stațiunile balneare sau climaterice; conducătorilor Centralei nu li s-a aprobat autorizații de călătorie în interes personal. Evreii care au călătorit fără autorizație emisă de autoritățile în drept erau pasibili de internare în lagăr¹³⁴.

Pe baza Jurnalului Consiliului de Miniștri din 16 martie 1942, s-a retras evreilor permisul de conducere a autovehiculelor¹³⁵.

În condițiile regimului general de raționalizare a unor alimente de bază (pâinea, zahărul, uleiul, mălaiul ș.a.), evreilor li s-au aplicat măsuri restrictive speciale impuse prin ordine și ordonanțe emenate de la autoritățile de stat centrale și locale¹³⁶:

- populația evreiască putea să se aprovizioneze în piețe și magazine numai între anumite ore, interzicându-se accesul țăranilor în locuințele evreilor; cartelele de alimente ale evreilor de cetățenie română au fost barate; evreii primeau mai puțin zahăr și mai puțină făină decât ceilalți locuitori ai României;

- plăteau 15 lei pentru rația de pâine în loc de 7, cât plătea restul populației; au fost suprimate două bonuri săptămânale din rația de pâine acordată populației în general.

Documentele epocii pun în evidență o seamă de măsuri discriminatorii care au afectat grav viața de zi cu zi a evreilor, nu doar în domeniul aprovizionării și al circulației, ci și în alte domenii. Evreii nu beneficiau de legea chiriilor și ca atare plăteau chirii mult mai mari decât restul populației; în timpul bombardamentelor nu aveau acces la adăposturile publice; nu puteau părăsi Bucureștiul sau alte localități expuse bombardamentelor. Viața lor cotidiană se desfășura permanent sub semnul amenințărilor și al abuzurilor proprii politicii discriminatorii a regimului totalitar antonescian.

Concluzii

În conținutul lor, legislația antievreiască și măsurile administrative de război o politică extremist-etnocratică în raport cu o etnie minoritară, cum a fost cea evreiască.

Prin legile românilor, s-a impus funcția statului de restructurare etnică a societății românești în favoarea exclusivă a majoritarilor; prin legile referitoare la “deosebirea de sânge”, se concretiza o viziune de “castă” bazată pe discriminare rasială și pe inferiorizarea, sub toate aspectele, a etniei evreiești; prin legile stării de război, demarcația

¹³⁴ A se vedea supra nota 133.

¹³⁵ A se vedea supra nota 133.

¹³⁶ A se vedea supra nota 133.

între așa zișii dușmani interni cum erau categorisiți evreii și cei externi era ștearsă, inaugurându-se o nouă funcție de reprimare în cadrul statului: lupta împotriva “dușmanilor” interni, asociată și asimilată luptelor armate de pe front.

Din această legislație, în conjuncție cu politica ce a inspirat-o, pot fi deduse intențiile Conducătorului și ale aparatului de stat. Dată fiind ponderea deosebită acordată legiuirilor antievreiești, este evident că așa-zisa chestiune evreiască s-a aflat printre preocupările statornice ale Mareșalului și ale anturajului său, iar căile de soluționare a acestei probleme au imprimat un caracter rasial și discriminatoriu regimului său totalitar.

Prin aplicarea legislației antievreiești, populația evreiască a fost separată de ceilalți cetățeni români din punct de vedere juridic, politic și social. Evreii au fost scoși în afara protecției legilor care garantau siguranța vieții cotidiene pentru orice cetățean într-un stat modern. Ei erau la cheremul măsurilor administrative adoptate ad-hoc și al abuzurilor aparatului represiv, fără a se putea autoapăra prin intermediul instanțelor de judecată.